

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/kultura/68538,Tak-warto-zyc-Barbara-Otwinowska-19242018.html>

© Marcin Jurkiewicz
Fot. Marcin Jurkiewicz (IPN)

WSPOMNIENIE

Tak warto żyć. Barbara Otwinowska (1924-2018)

Autor: WOJCIECH KUJAWA 26.05.2020

Na cmentarzu w Umiastowie k. Ożarowa Mazowieckiego w styczniu 2018 r. pożegnaliśmy prof. Barbarę Otwinowską – łączniczkę i sanitariuszkę AK, więzioną w okresie stalinowskim. Była wybitnym naukowcem, badaczką literatury.

Pochodziła z rodziny ziemiańskiej o tradycjach patriotycznych. Urodziła się 11 czerwca 1924 r. w Toruniu. Tam spędziła pierwszych sześć lat życia, po czym wraz z matką, Zofią z domu Górską, przeprowadziła się do należącego do wujka dworu ziemiańskiego w Koroszczynie, położonego na terenach nadbużańskich k. Terespoła.

W 1941 r., po aresztowaniu wujka i braci oraz wywiezieniu ich do Auschwitz, przeniosła się do Warszawy, gdzie kontynuowała naukę na tajnych kompletach sióstr nazaretanek. Wiosną 1944 r. zdała egzamin dojrzałości z wynikiem bardzo dobrym.

Dzieciństwo

Do 1937 r. uczyła się w Koroszczynie pod nadzorem mamy. Następnie do wybuchu wojny uczęszczała do Gimnazjum Sióstr Urszulanek we Lwowie. Wojna zastała ją w majątku wujka:

„Budzę się o czwartej rano i myślę sobie: «Ojej, burza jakaś, ale jakoś jasno jest». Podbiegam do okna, słońce świeci. Po chwili przychodzi mój wuj, żeby też spojrzeć z górnego okienka na piętrze. Mówi: «No tak, to już wojna»”.

W 1941 r., po aresztowaniu wujka i braci oraz wywiezieniu ich do Auschwitz, przeniosła się do Warszawy, gdzie kontynuowała naukę na tajnych kompletach sióstr nazaretanek. Wiosną 1944 r. zdała egzamin dojrzałości z wynikiem bardzo dobrym. Jednocześnie uczęszczała do miejskiej (jawnej) szkoły zawodowej II stopnia, by uchronić się przed wywiezieniem na roboty do Niemiec.

**W dniu wybuchu Powstania
Warszawskiego. Fot. z kolekcji
rodzinnej Barbary Otwinowskiej**

W Armii Krajowej

W 1943 r. wstąpiła do Armii Krajowej, przyjmując pseudonim „Witek Błękitny”. Jednym z jej zadań w organizacji było prowadzenie sklepiku przy ul. Zielnej z artykułami piśmiennymi i kosmetyczno-mydlarskimi.

„Po prostu była to skrytka konspiracyjna, dlatego nie musiałam się nikomu tłumaczyć, czy dobrze handluję, czy nie”

- wyjaśniała później.

Szkolenie sanitarne przeszła w Szpitalu Wolskim i w przychodni niedaleko Politechniki Warszawskiej. W Powstaniu Warszawskim uczestniczyła jako łączniczka, sanitariuszka i wartowniczką w 100. kompanii sztabowej Wojskowej Służby Ochrony Powstania.

Pełniła służbę wartowniczą i sanitarną w budynku przedwojennej kawiarni „Adria”, który w tym czasie stanowił zaplecze dla cywilnych i wojskowych władz Powstania Warszawskiego urzędujących w gmachu PKO. W „Adrii” współorganizowała także punkt sanitarny, który obsługiwał okoliczne oddziały i ludność.

Była m.in. członkiem grupy ratunkowej dla osób uwięzionych w zbombardowanym domu przy ul. Pańskiej. Wspominała:

„Klatka schodowa była zburzona, więc do rannych na pierwszym piętrze dostawaliśmy się po zwałach gruzu i po drabinie, a następnie przywiązywaliśmy ich do noszy i spuszczałyśmy na linach przez balkon.”

Później pełniła służbę wartowniczą i sanitarną w budynku przedwojennej kawiarni „Adria”, który w tym czasie stanowił zaplecze dla cywilnych i wojskowych władz Powstania Warszawskiego urzędujących w gmachu PKO. W „Adrii” Otwinowska współorganizowała także punkt sanitarny, który obsługiwał okoliczne oddziały i ludność. Kiedy w pierwszych dniach września budynek został zbombardowany, wraz z koleżankami z oddziału przedostała się do Śródmieścia, gdzie cała grupa została ulokowana w kwaterze przy ul. Kruczej. Stamtąd kobiety wyruszały do browaru Haberbuscha, skąd dla żołnierzy i ludności cywilnej przynosiły ciężkie worki z pszenicą i jęczmieniem, oraz do magazynów „Społem”, gdzie zaopatrywały się w cukier, mąkę i kaszę. Niekiedy na plecach dźwigały ciężary dochodzące do 20–30 kg. Ostatnią kwaterą oddziału był budynek przy ul. Pięknej 42. W powstaniu najwyższą ofiarę złożył brat Barbary – Andrzej Otwinowski „Zgryz”, który 2 września 1944 r. poległ na Czerniakowie. Ona po kapitulacji została wywieziona na roboty do niemieckiego Zagłębia Ruhry.

**Zdjęcia sygnalityczne Barbary
Otwinowskiej wykonane w
więzieniu MBP w Warszawie w
1946 r. Fot. z zasobu IPN**

Powojenne podziemie i więzienie

Wiosną 1945 r. powróciła do Warszawy i do stycznia 1946 r. pracowała jako urzędniczka w Starostwie Grodzkim Śródmiejsko-Warszawskim. Jednocześnie jesienią 1945 r. rozpoczęła studia romanistyczne i polonistyczne na Uniwersytecie Warszawskim.

W kwietniu i maju 1947 r. utrzymywała w stolicy kontakt ze swoim kuzynem Stanisławem Kuczyńskim „Augustem” – łącznikiem II Korpusu Polskiego do rtm. Witolda Pileckiego. W swoim mieszkaniu przechowywała przywiezione przez niego instrukcje oraz umożliwiła mu nawiązanie kontaktów organizacyjnych.

W kwietniu i maju 1947 r. utrzymywała w stolicy kontakt ze swoim kuzynem Stanisławem Kuczyńskim „Augustem” – łącznikiem II Korpusu Polskiego do rtm. Witolda Pileckiego, przybyłym do kraju w celu organizowania przerzutu rodzin oficerów II Korpusu na Zachód. W swoim mieszkaniu przechowywała przywiezione przez niego instrukcje oraz umożliwiła mu nawiązanie kontaktów organizacyjnych.

Przez ubeków została zatrzymana 28 maja 1947 r. w związku ze śledztwem wobec rtm. Pileckiego i jego współpracowników – pod zarzutem udzielania pomocy Kuczyńskiemu.

„Zorientowałam się, że jestem aresztowana, że właśnie wpadłam. Moja kuzynka była aresztowana jakieś kilka tygodni przedtem i opowiadała, że najbardziej brakowało jej grzebienia. Miała długie włosy. W popłochu zgarnęłam wszystkie grzebienie, jakie były przed toaletą, i wzięłam płaszczyk. [...] Przeprowadzili mnie przez ulicę, stał tam mały willys, no i jedziemy na Koszykową.”

Prokuratura Wojskowa 7 czerwca 1947 r. wydała nakaz jej aresztowania. Do zakończenia procesu sądowego Otwinowska przebywała w więzieniu na stołecznym Mokotowie. Wyrokami Wojskowego Sądu Rejonowego w Warszawie z 30 września 1947 r. oraz 21 października 1948 r. została skazana z art. 5 i 6 małego Kodeksu karnego na trzy lata więzienia.

**Warszawa, Powązki Wojskowe.
Zakończenie pierwszego etapu
poszukiwań ofiar reżimu
komunistycznego w kwaterze "Ł",
sierpień 2012. Fot. z zasobu IPN**

Od maja 1949 r. była więziona w Zakładzie Karnym w Fordonie k. Bydgoszczy. Jeszcze w pociągu w drodze do Fordonu koleżanki nadały jej przydomek „Nietoperz”. Tak wspominała to jej towarzyszką niedoli Ewa Ludkiewicz:

„Basia Otwinowska została «Nietoperzem» [...]. Później, w Fordonie, przywiska i związane z nimi zawołania imitujące dźwięki wydawane przez dane zwierzę przydawały się do dyskretnego przywołania koleżanek. [...] Baśka Otwinowska, która została nietoperzem, zastanawiała się, jaki odgłos wydają te zwierzątka, żeby go mieć jako swoje zawołanie. Nic nie przychodziło nikomu do głowy i wreszcie stanęło na «krzy-krzy», z czego szybko powstało przywisko «Krzykuś», które jakoś do Basi dobrze pasowało”.

Z Ojcem Świętym Janem Pawłem II. Fot. z kolekcji rodzinnej Barbary Otwinowskiej

Z ostatnim Prezydentem RP na Uchodźstwie Ryszardem Kaczorowskim. Fot. z kolekcji

Praca naukowa

Z więzienia została zwolniona 7 czerwca 1950 r. Miesiąc później, 17 lipca, złożyła podanie z prośbą o możliwość kontynuowania studiów na Uniwersytecie Warszawskim. Zakwalifikowano ją na trzeci rok. W 1952 r. obroniła pracę magisterską *Formacje utworzone sufiksem -isko w języku polskim*. Promotorem był wybitny językoznawca prof. dr hab. Witold Doroszewski.

Z więzienia została zwolniona 7 czerwca 1950 r. Miesiąc później, 17 lipca, złożyła podanie z prośbą o możliwość kontynuowania studiów na Uniwersytecie Warszawskim. Zakwalifikowano ją na trzeci rok. W 1952 r. obroniła pracę magisterską *Formacje utworzone sufiksem -isko w języku polskim*.

W 1951 r. rozpoczęła pracę w Instytucie Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk. Początkowo zlecono jej opracowywanie bibliografii zawartości literackiej czasopism XIX i XX w. (do 1939 r.). W listopadzie 1952 r. została referentem w dziale administracyjnym, a od 1953 r. pracowała na etacie naukowym w Dziale Historii Języka Artystycznego i Teorii Literatury, później zaś – w Pracowni Historii Literatury XVII Wieku. W 1967 r. uzyskała stopień doktorski na podstawie dysertacji *V. Fabriciusa „Disquisitio de formis styli variis” (1619) wobec XVI- i XVII-wiecznych sporów o style prozy*. W 1975 r. habilitowała się na podstawie pracy *Antecedencje i motywy renesansowej myśli o języku*. Dwa lata później otrzymała stopień docenta, a w 1986 r. – tytuł profesora nadzwyczajnego. W latach 1981–1993 była kierownikiem Pracowni Historii Literatury Renesansu i Baroku. Pełniła funkcję sekretarza zespołu redakcyjnego edycji *Dzieł wszystkich Jana Kochanowskiego*. Od 1985 r. zasiadała w Radzie Naukowej IBL PAN. W 1994 r. przeszła na emeryturę.

O jej aktywności naukowej i społecznej świadczy uczestnictwo w wielu krajowych i międzynarodowych instytucjach i stowarzyszeniach, m.in.: *International Society for the History of Rhetoric* w Zurychu (od 1988 r.), *Accademia Adamo Mickiewicz* w Bolonii (od 1989 r.), Związku Więźniów Politycznych Okresu Stalinowskiego (od 1990 r.), Towarzystwie Naukowym Warszawskim (od 1992 r.) i Towarzystwie im. Stanisława ze

Skarbimierza (od 1993 r.).

**Podczas jubileuszu 40-lecia
Instytutu Badań Literackich PAN.
Fot. z kolekcji rodzinnej Barbary
Otwinowskiej**

Działalność społeczna i uhonorowanie

W 1992 r. została redaktorem naczelną biuletynu „Nike” Środowiska Fordonianek Związku Więźniów Politycznych Okresu Stalinowskiego. W 1996 r. była autorką wystawy w Muzeum Niepodległości w Warszawie „Więżniowie polityczni w PRL w latach 1944–1956”. Pełniła funkcję Kanclerza Orderu *Polonia Mater Nostra Est*, nadawanego w kolejne rocznice uchwalenia Konstytucji 3 maja osobom najbardziej zasłużonym dla narodu polskiego.

Sąd Wojewódzki w Warszawie 5 listopada 1992 r. unieważnił stalinowski wyrok wobec Otwinowskiej, uzasadniając, że przypisany czyn „związany był z jej działalnością na rzecz niepodległego Państwa Polskiego”.

**Uroczysta msza pogrzebowa śp.
prof. Barbary Otwinowskiej - 26
stycznia 2018. Fot. Marcin**

Jurkiewicz (IPN)

W 1995 r. została uhonorowana Nagrodą im. Jana Górskiego, przyznawaną przez Towarzystwo Miłośników Historii, a w 2005 r. tytułem Kustosza Pamięci Narodowej, nadawanym przez Instytut Pamięci Narodowej za wybitny wkład w upamiętnianie historii narodu polskiego w latach 1939–1989.

Była ponadto odznaczona m.in. Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski (2007), Brązowym Krzyżem Zasługi z Mieczami (za udział w Powstaniu Warszawskim), Medalem za Warszawę 1939–1945 (1964), Krzyżem Armii Krajowej (Londyn 1985), Warszawskim Krzyżem Powstańczym (1987), Krzyżem Więźnia Politycznego 1939–1989 (1996) oraz Medalem Wojska (dwukrotnie).

Barbara Otwinowska. Fot. Piotr Życieński (IPN)

Tekst pochodzi z nr 4/2018 „Biuletynu IPN”

Śródtytuły nadane przez Redakcję

COFNIJ SIĘ